

Viering 'Sterk als de dood is de liefde'

Kristin Vanschoubroek

16 oktober 2011

Sterk als de dood is de liefde. Deze zin uit het Hooglied stond als titel op het begrafenisboekje van de vader van een vriendin. Ik vind het een krachtige uitspraak. Meestal hoor je 'de liefde overwint de dood' of 'liefde is sterker dan de dood'. In de Bijbel (Hooglied 8: 6) staat dat de dood even sterk is als de liefde. Het gaat om krachten die elkaar waard zijn en elkaar oproepen.

De dood kan diep ingrijpen in een mensenleven; hij kan je leven overhoop gooien. Het verlies van een partner, ouder, kind, broer, zus, vriend, vriendin, ... kan veel emoties oproepen: verdriet, gemis, kwaadheid, onmacht, soms ook opluchting. Het kan ook je leven praktisch ontredderen en je plots voor verantwoordelijkheden plaatsen waar je niet op voorbereid bent.

Als we van één ding zeker zijn, dan is het dat we zullen sterven.

Bij een naderende geboorte wordt alles in gereedheid gebracht voor de komst van het kindje. Er wordt blij uitgekeken naar wat komt. Zo ook kunnen we ons voorbereiden op de dood, die net als een geboorte een overgang is, op onze eigen dood of op die van nabije anderen. Dat kan door ervaringen te delen, door aan onze nabestaanden te zeggen wat voor ons belangrijk is. Dat hoeft niet altijd triestig te zijn.

Het is echter niet gebruikelijk ons op de dood voor te bereiden. De dood is een van de grote taboes van deze tijd.

Vroeger stierven mensen vaak thuis. Kerkelijke rituelen boden een kader. Op Aswoensdag werden we aan onze vergankelijkheid herinnerd door het askruisje en de woorden: "Gedenk, o mens, dat gij stof zijt en tot stof zult wederkeren." Ik vond het als kind geen akelige gedachte, het was gewoon de waarheid. In zekere zin geruststellend, relativerend.

In deze tijd wordt vergankelijkheid uit onze gedachtewereld gebannen.

Een paar weken geleden ontmoette ik een vroegere vriendin, een vrouw van 76. Ze zei: "Telkens ik op de radio of op tv iets hoor over de dood, of over stervensbegeleiding of euthanasie, draai ik de knop om. Ik wil er niets over horen. Ik ben nu nog goed, ik wandel en fiets veel, samen met mijn man. Daar wil ik mee bezig zijn, niet met de dood. Mijn man staat er trouwens ook niet voor open." Ze zei het met enige fierheid. Het leek alsof ze door bezig te zijn en fit te zijn de dood kon vermijden.

De dood confronteert ons met de essentie. Als je in je leven nog niet hebt bereikt wat je ziel verlangt, kan de dood heel beangstigend zijn. Ik herinner me dat ik lang bang geweest ben om vroeg te sterven. Ik was er niet klaar voor omdat ik eerst nog een stuk leven moest ontdekken en een diepere vervulling vinden. Ik had nog geen innerlijke rust gevonden.

Maar het omgekeerde kan ook waar zijn. Sommige mensen verlangen naar de dood of zien in de dood een uitweg voor hun leven dat te zwaar is. Ze willen rust; ze verlangen ernaar niet meer te moeten vechten.

Er zijn in deze tijd ook veel mensen die worden geboren met een hart vol van liefde, maar die geen manier vinden om die liefde tot uitdrukking te brengen, geen vorm om in te incarneren, om handen en voeten te geven aan wie ze zijn. Dat kan heel zwaar zijn. Het gaat vaak om mensen die echt verlangen te leven, maar het bijna niet kunnen.

We leven in deze tijd op een snijpunt van botsende culturen. Er zijn veel krachtmetingen gaande tussen leven en dood. De dood en het leven zijn nochtans geen tegenpolen, het zijn twee kanten van eenzelfde hunkering, eenzelfde verlangen naar liefde. Daarom heb ik als illustratie bij deze getuigenis een tekening van Käthe Kollwitz gekozen: 'De minnaars'. Ik zie daarin een afbeelding van de dood en het leven die verenigd zijn in de liefde.

Drie verhalen over sterven

Ik ga drie verhalen vertellen waarin ik beschrijf hoe ik werd geconfronteerd met de dood. Eén verhaal van toen ik kind was, één van toen ik een jongvolwassene was en één van toen ik 52 was.

Mijn broertje Jan, een engeltje in de hemel: verdriet zonder woorden

Ik verloor een broertje toen ik 6 jaar was. Mijn broertje Jantje stierf aan wiegendood. Ik weet nog goed wat een mooi jongetje hij was. Hij kon zo lief lachen.

Plots was hij weg.

Ik werd getroffen door het onnoemelijk verdriet van mijn mama: er waren geen herinneringen; er was geen verhaal; er waren geen woorden.

Ik herinner mij het sterke geloof van mijn vader. Hij geloofde in een leven na de dood. Op de een of ander manier kreeg hij veel kracht in die periode.

Van de begrafenis herinner ik mij vooral al het wit, de witte bloemen, het witte gewaad van de priester. De viering stond in het teken van een engeltje dat nu in de hemel was en dat over ons gezin zou waken.

Jantje werd in ons dagelijks avondgebed opgenomen. De dood was vanaf toen aanwezig in ons gezin. Ikzelf besepte heel scherp dat de dood ieder moment kon komen en dat mijn hartje altijd zuiver moest zijn.

Een breekpunt in mijn leven: de dood van mijn vader

Mijn vader overleed toen ik 19 was. Hij was 49 jaar en stierf met een enkele diepe zucht.

Hartinfarct. Totaal onverwachts. Het gebeurde na een trouwfeest, om 4 uur in de ochtend, hij werd nog overgebracht naar het UZ, maar niets kon meer baten.

Het was een schok voor de hele familie. Allereerst voor mijn moeder. Ze was 44 jaar en bleef alleen achter met zeven kinderen. De jongste was 6 jaar.

Maar ook voor ons, de kinderen, was het een schokkend gebeuren, een breekpunt in ons leven. We werden op onze verantwoordelijkheid aangesproken. Geen vader meer, geen man

in huis. Mama zou alleen voor ons moeten zorgen en wij voor haar. Er was geen andere mogelijkheid om dit zware verlies te boven te komen dan ons te richten op onze verbondenheid. We werden allen aangesproken in onze kracht en in onze liefde. Zo bruusk als de dood was, zo sterk moest nu de liefde zijn.

Ook voor de buitenwereld was het overlijden van vader een schok. Hij had zich heel sterk ingezet, zowel cultureel als religieus. Hij had veel structuren mee tot stand gebracht. Ook professioneel was hij zeer toegewijd en idealistisch. Hij betekende veel voor de mensen met wie hij samenwerkte.

Ikzelf had mijn vader vaak gemist. Toen ik een kind was, vond ik hem streng en was ik vaak bang van hem. Als opgroeiende jongere miste ik zijn aandacht. Mijn vader werkte steeds heel hard en toen ik eens zei dat hij nooit tijd had voor ons, zei hij: "Al wat ik doe, doe ik voor jullie." Nu hoorde ik veel mensen vertellen hoe geëngageerd en bewogen hij was geweest tijdens zijn leven, hoeveel hij voor hen betekend had, welke emotionele band ze met hem hadden. Door die verhalen kreeg ik een andere kijk op mijn vader. Zijn leven werd als het ware herschapen. Ik ontmoette mijn vader, zij het op een heel andere manier. Mijn gemis kreeg een andere kleur.

Ik herinner mij zeer sterk de dagen tussen vaders dood en de begrafenis. Ons huis liep vol met mensen. Er waren mensen die zich bekommerden om de financiën en hielpen met de papieren; er waren er die adressen opspoorden en rouwbrieven schreven; er waren vrienden die de begrafenis voorbereidden en de tekst voor het prentje schreven; ... En dan waren er nog tantes die eten kookten, die met ons rouwkleren gingen kopen, die zorgden voor de gewone alledaagse dingen. Er ging een bepaalde ambiance van uit. De drukte en de vele mensen waren een troost: we deelden allen in hetzelfde verdriet. Er werd veel gehuild; er werd diep getreurd en ook dat deed goed.

Ik liep daartussen en ik hielp waar nodig; er was veel te doen. Maar ik herinner mij ook hoe ik mij geregeld even terugtrok uit de drukte; ik ging dan naar mijn kamer en verbond mij met mijn vader. Wij waren dan samen: mijn vader en ik. Deze momenten had ik nodig. Ik voelde de verbinding met mijn vader, voorbij afstand en tijd. Ik voelde hoe zijn geest verder leefde. Het was alsof er een grote helderheid was, een dieper aanvoelen van de werkelijkheid.

De begrafenis was een echte viering. Mijn vader werd binnengedragen door zijn collega's, die ook zijn vrienden waren. Acht mannen in de kracht van hun leven droegen de kist, droegen mijn vader. Naast de hulde die ze op die manier aan hem brachten, gaf dit gebaar ook aan ons als gezin het gevoel gedragen te worden.

Belangrijk waren ook de troostende, helende woorden van de priester en de vrienden die getuigden. Ik herinner mij de muziek en de geur van de bloemen. Ik voelde heel duidelijk tijdens de begrafenis hoe vreugde en verdriet uit dezelfde bron ontspruiten, hoe ze helemaal tegen elkaar aan lagen in mijn binnenste en hoe ze in elkaar overvloeiden.

Tijdens de offerande probeerde ik iedereen te zien. Op zo'n moment is elke mens een troostende aanwezigheid.

Ik herinner mij het kerkhof, de vers omgespitte aarde, hoe de kist werd gezonken en hoe iedereen een groet bracht op deze laatste rustplaats. Zo kon vaders lichaam weer aan de aarde toebehoren.

We hebben te midden van het schokkende gebeuren veel troost gekregen. Ik voel het ook zo aan dat mijn vader daardoor begeleid werd op zijn zielenreis.

Afscheid van mijn vriendin Lieve

Zes jaar geleden stierf mijn liefste vriendin Lieve aan een hersentumor. Ze was 44 jaar, ik was 52. Ik zag haar heel graag; we konden samen lachen; ze was heel authentiek. Als geen ander doorprikte ze alles wat onecht was.

Lieve was een mooie, stralende vrouw. Waar ze binnenkwam, werd iedereen geraakt door haar energie. Iedereen had haar gezien.

Tegelijk was er iets in haar dat moeilijk was: Lieve leed aan de wereld. Zij was een van die grote zielen die niet kunnen rusten voor iedereen een goed leven heeft. Zij leed aan het verdriet van de wereld.

We spraken er vaak over. Waarom kon ze zich zo moeilijk verzoenen met het leven zoals het is, met de onafheid ervan? Waarom kon ze niet om met het kwade en met de kwetsuren die het leven in zich draagt?

Toen de diagnose gesteld werd en het na een tijd duidelijk werd dat ze de strijd niet zou winnen, had ik maar één wens en dat was dat ze rust zou vinden. Ook al was ze mij zo dierbaar en al vond ik het zo erg, ik heb nooit gedacht dat ze moest blijven. Ik wou vooral bij haar zijn en haar helpen om in het aangezicht van de dood rust te vinden.

Maar ik heb moeten inzien dat dit mijn verlangen was, en niet het hare.

Lieve bleef tot de laatste snik, tot haar laatste zucht gehecht aan het leven. Ze kon en wou het leven niet loslaten, ze wilde bij haar kinderen blijven. Die hadden haar nodig.

Dat was het wat haar zo mooi maakte: dat ze niet opgaf, hoe zwaar de pijn en de aftakeling van haar ziekte ook waren. Steeds was er die hoop, dat onverwoestbare verlangen deel te blijven hebben aan de gewone dagelijkse dingen van het leven.

Ik leerde maar moeizaam begrijpen hoe belangrijk zij het vond – ook al kon ze nog maar nauwelijks bewegen – om precies die ene ceintuur te dragen of net dat ene T-shirt; hoe ze erop stond koffie te drinken uit een mooi kopje. Het was haar niet om het even. Lieve had een goede smaak en schoonheid was belangrijk. Niets van dit alles leverde ze in. Ik herinner mij hoe ze vanuit haar bed de kleren voor haar zoon keurde die zijn communie zou doen. Mijn gedachten over hoe een goede dood er moest uitzien, namelijk dat je bewust afscheid zou nemen, dat je vrede zou vinden met je sterven, werden door het leven van Lieve tegengesproken.

Ik leerde hoe belangrijk het is dat iedereen op een eigen wijze zijn leven mag leiden, dat er geen ideale dood is, dat je je gewoon moet afstemmen op het leven van diegene om wie het gaat. Ik zag hoe de familie van Lieve zich afstemde op haar en haar tegemoetkwam in de kleine dingetjes van het dagelijkse leven. En het ontroerde mij.

De strijd van Lieve duurde lang. Gedurende drie maanden dachten we alle dagen dat het haar laatste dag kon zijn. Heel de zomer heb ik ongeveer om de twee dagen aan haar bed gezeten, eerst thuis, dan in de palliatieve eenheid.

Ik vond het een voorrecht bij haar te mogen zijn. De uren in haar aanwezigheid waren geschenken. Dicht bij mensen die gaan sterven mogen zijn, bij mensen die de dood al in zich dragen, is heel bijzonder. Het bracht mij heel dicht bij mijzelf, bij de essentie.

Wat Lieve deed, wat Lieve zei, het was allemaal zo gewoon, zo echt. Ze bleef zo zichzelf. Doorheen haar eigen lijden zag ze zoveel: ze zag de liefde van de mensen die haar bezochten; ze zag hun ziel. Er waren veel mensen die bij haar wilden zijn. En zij die het vaak zo moeilijk had gehad om te leven zei toen ze aan het raam zat en de bomen in volle bloei zag: "Het leven is zo mooi, geniet ervan." En later zei ze: "Ik heb mensen zoveel pijn gedaan." Het kwam zo oprecht uit haar hart.

Lieve leerde ons wat wachten is. Het was soms zwaar om te zien hoe diep ze moest lijden. Het aftakelingsproces was lang en genadeloos. Stap voor stap verloor ze haar mogelijkheden.

Maar Lieve gaf zich niet gewonnen.

Ook haar psychisch lijden was zwaar: soms werd ze overmand door onmacht, wanhoop en woede. Dan schreeuwde ze het uit.

Het kwam eropaan alles te laten zijn, erbij te blijven, mij af te stemmen op het gebeuren. De rede dient je niet op zo'n momenten: met je verstand kon je zo'n aftakelingsproces mensenwaardig noemen. Het was eerder een kans om te kijken met je hart en de fysieke en psychische pijn daarin op te nemen en te verdragen. Niet sussen, niet oplossen, enkel laten zijn... en liefhebben.

Er was zoveel schoonheid te midden van ellende.

Lieve ging heen op een nacht in augustus, op de dag na haar verjaardag.

Ik was heel gelukkig dat ik in de uren na haar dood, in de stilte van de nacht bij haar dode lichaam mocht waken.